
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

TISZTA LELKIISMERETTEL (II.)

*Beszélgetés dr. Szeli István akadémikussal abból az alkalomból,
hogy 80. születésnapja alkalmából az Ünnepi Könyvhétre
megjelent az Emlékezések könyve című új kötete*

– *Úgy hiszem, nem tévedek, amikor azt mondom, hogy a legkedvesebb gyermeke a Hungarológiai Intézet . . .*

– *Hát igen . . . a Hungarológiai Intézet gondolata már fölmerült korábban is, még boldogult B. Szabó Györgynek a tervei között is találkozunk vele, csakhogy ő a Hungarológiai Intézetet teljesen a tanszék keretében működő intézetként képzelte el, mi viszont többen is úgy gondoltuk, hogy a Bölcsészettudományi Kartól független intézetnek kell lennie, mert azok a feladatok, amelyek rá várnak, nem oldhatók meg egy ilyen szűk körben mozgó káderképző intézmény keretében, mint amilyen a Bölcsészkar. Több értekezleten is megvitattuk ezt a kérdést, és végül is úgy döntöttünk, hogy ennek önálló intézetnek kell lennie. Még maga Sinkó Ervin is adott néhány ötletet ahhoz, hogy hogyan, miként működjön, és mi legyen a feladata. Hát ennek az intézetnek a létrehozása, megszervezése, benépesítése tudományos kutatókkal, azután a pénzügyi fedezete, elhelyezése, felszerelése, és így tovább – ez mind olyan hatalmas feladatot jelentett, hogy minden erőnket meg kellett feszítenünk, hogy valamiképpen mégis létrejöjjön. Annál is inkább, mert mi hátrányosabb helyzetben voltunk, mint mondjuk a történelmi vagy a szerbhorvát nyelvi intézet, amelyek képzett kutatókkal, tudományos fokozattal rendelkező, tudományos munkát végző emberekkel rendelkeztek, mi pedig alighogy elkezdtük a tanszéki munkát, s még közel sem álltunk olyan szinten szakemberek tekintetében, mint ők. De ezeket a nehézségeket is mind áthidaltuk, különösen akkor, amikor már a tanszék is kibocsátotta az első végzős hallgatóit, akiket bekapcsolhattunk ebbe a munkakörbe. Nos, ez az intézet mint ahogy a másik kettő, a történelmi és a szerbhorvát lingvisztikai intézet is, független volt a Bölcsészettudományi*

Kartól. Tehát önálló igazgatása, önálló pénzügyvitele, bankszámlája, munkaeszközei és munkahelyiségei voltak . . .

– *Rangos helyen voltak, a Báni Palotában . . .*

– Igen, a Báni Palota tornyában voltunk elhelyezve, de ott volt mellettünk a lingvisztikai intézet is, úgyhogy nem az elhelyezés kérdése volt itt a problematikus, mint inkább az, hogy voltak olyan tendenciák, hogy ezeket az intézeteket minél előbb be kell valamiképpen integrálni a Bölcsészettudományi Karba, mert hát ezek nagyon is szabadon mozognak, és ezért aztán, hogy így mondjam, „ideológiailag veszélyesekké” válhatnak . . . Volt tehát egy ilyen tendencia, és a végeredmény, mint tudjuk, az lett, hogy egyesítették ezt a két intézményt. Ezáltal mind munkaterveinek az önállóságától fosztották meg, mind pénzügyileg függő helyzetbe hozták, nem beszélve aztán elhelyezésről és sok minden egyébről. No, de a Hungarológiai Intézet mégis az alatt az idő alatt, amíg létezett, és amíg nem lett afféle függvénye a bölcsészkar irányításának, addig sok érdemes próbálkozásával hívta fel magára a figyelmet. Nekem olyan szerencsém volt, hogy például Illyés Gyulával beszélhettem, válthattam szót ebben a kérdésben. Ő úgy vélte, az egyik legfontosabb dolog az, hogy megőrizzük a függetlenségünket, az intézet mint olyan, ne legyen afféle kirendeltsége vagy fiókinézete más tudományos, vagy felsőoktatási intézménynek, mert csak abban az esetben tudunk eleget tenni a feladatainknak. Márpedig a feladatok nem akármilyenek voltak, mert olyan tudományos kérdésekkel kellett foglalkoznunk, amilyenekkel eddig csak nagy ritkán találkoztunk, még talán a 19. század végén, de olyan kutatások is sorra kerültek, amelyeket intézményesen mindeddig nem végeztek. Hát ehhez kellett fölnevelnünk a szakembereket, fölvennünk a kapcsolatokat a rokon intézményekkel, folyóiratot kiadnunk, publikációkat megjelentetnünk, és így tovább. Nemzetközi értekezleteket is szerveztünk, azután tanfolyamokat tartottunk, például folklórtanfolyamot, ahol kiképeztük a terepi munkatársakat, a folklórgyűjtőket. És hát csináltuk volna tovább is, amennyiben nem következik be a fúzió, ami azonban, ahogyan én szoktam mondani, csak valamilyen fizikai egyesülést jelentett, nem pedig kémiai, vegyi úton történő egyesülését az intézményeknek.

– *Egyetemi tanítványaként úgy tapasztaltam, hogy a Tanár Úr, aki mindig két lábbal élt a jelenben, kedvenc területének mégis a 18–19. századot választotta. Ez mivel magyarázható?*

– A 18–19. század, a polgárosodásnak a kezdetei, ezek vetették meg az alapját a szellemi életnek a mi körünkben is. Viszont ez jóformán ismeretlen volt az addigi kutatások előtt. Örömmel vállaltam hát, amikor Vasa Bogdanov meg Sinkó Ervin is arra biztattak, hogy kutassam ki ennek a francia forradalom korabeli itteni szellemi életnek az irányait, kezdeményezéseit, első tapogatózásait, mert ez nincsen kellőképpen föltárva. Hát erre vállalkoztam, amikor

a Hajnóczy-munkámat megírtam, és úgy vélem, hogy nem fölösleges ma sem még ezt a korszakot kutatnunk. Nem hogy nem fölösleges – nagyon is fontos! Mert annak, hogy ebben a jelenben élhessünk, csak úgy tudunk megfelelni, ha ismerjük, hogy honnan jöttünk, és milyen feladatokat hordoztunk eddig a vállunkon, és mi az, amivel még tartozunk önmagunknak.

– *Mostanában gyakran fölvetődik az igény, a követelés, hogy a sajtónk, az oktatásunk legyen magyar szellemiségű. Tanár úr hogyan értelmezi ezt a szellemiséget?*

– Úgy, hogy az más nem is lehet, csak magyar szellemiségű. Hogy ha magyar nyelven folyik az a tevékenység, akkor már eleve magyar szellemiségű kell hogy legyen. A témájánál fogva is nyilvánvalóan, és hát mindaddig ilyen is marad, míg csak rá nem kényszerítenek valami „más szellemiséget”, ami ellen nyilván védekeznünk kell. Úgy tekintek erre, hogy ha az ember – mint ahogy már jeleztem Arany Jánossal kapcsolatban – becsületesen, átgondoltan, ésszerűen, odaadással, minden erejét latba vetve végzi a feladatát, akkor eleget tud tenni annak a magyar szellemiségnek is, amit követelményként ma oly gyakran emlegetnek. Ha az ember jó újságíró, akkor magyar szellemiségű újságíró is egyben, mert magyar nyelven végzi a munkáját, feladatait magyar témakörökben, és hát ettől lesz magyar szellemiségű a teendője, munkája. Nem valami külön jelszavaknak a kitűzésével és hangoztatásával, hanem azzal, hogy tartalmában az. Nemzeti szellemű munkát végez azáltal, hogy magyar nyelven végzi, magyar témakörben, és magyar hallgatósághoz, ill. olvasókhöz fordulva végzi a munkáját. Másképpen el sem tudom képzelni ezt a munkát, csak úgy, hogy magyar szellemiségű legyen. Mint ahogy az a francia francia szellemiségű munkát végez a maga nyelvén és a maga környezetében, vagy az angol a maga környezetében, és így sorolhatnánk tovább. Hát ebben semmi különleges feladatot én nem látok. Az embernek teljes fölkészültségével, tudásával, igyekezetével végeznie kell a munkáját, akkor eleget tesz annak a feladatnak is, amit nálunk újabban ilyen szellemiségű munkának szoktak nevezni.

– *Úgy gondolja-e, Tanár Úr, hogy a kedvenc tanárait sikerült eredményesen, méltóan követnie?*

– Hát arra lennék legbüszkébb, hogy ha Horváth János nyomdokain haladhatnék, illetve most már nem haladok semerre, ellenben szeretném önmagamról megállapítani, hogy nem lettem hűtlen tanítványa. Horváth János volt az én legnagyobb tanárideálom. Emlékszem, 42-ben, amikor első ízben járultam hozzá kollokviumra – azt hiszem, el is mondtam ezt valamelyik könyvemben –, leültetett a bőrdíványra, ahol állítólag József Attilát faggatta. Megnézte az indexemet, leckeönyvemet: látja, hogy honnan jövök, ki vagyok, mi vagyok, Szabadkán érettségiztem, hát rögtön azzal a kérdéssel fordult hozzám, hogy

mit tudok én a szerbhorvát nyelvű epikai költészetéről. Tudniillik az egyik igen jelentős kutatói területe volt a szerbhorvát népköltészetnek a hatása a magyar költészetre, és hát úgy vélte, hogy ha én ott nőttem fel, ott érettségiztem, akkor valamit tudok majd erről a kérdéstről olyasmit is mondani, ami esetleg az ő figyelmét elkerülhette. És hát, kérem, azon a kollokviumon döbbsentem rá, hogy ez a Horváth János, aki éntőlem várt esetleg valamilyen új mozzanatra a tudományában, ez a Horváth János többet tudott a szerbhorvát költészetéről, mint én magam! Miért? Hát azért, mert a háború előtti időkből egyszerűen be kellett magolnunk azt a sok oldalra menő epikai szöveget, a *Smrt Kraljevića Markát*, meg az egész ciklusát, egyszerűen egy ilyen teljesen lélektelen oktatás formájában jutottunk hozzá ezeknek az epikai műveknek az ismeretéhez. Én még talán ma is el tudnék mondani hosszú oldalakat valamelyik szerb epikai költeményből. Viszont Horváth János volt az, aki énnekem megmagyarázta, hogy ebben mi az epikai elem, mi az epikára mint műfajra jellemző jellegzetesség, mik azok a verstani és stilisztikai mozzanatok, amelyeknek azután a magyar költészet is hasznát vette, amikor az úgynevezett szerbus manír meghonosodott a magyar költészetben. Akkor döbbsentem rá, hogy Horváth János mennyire másként tekint a költészet anyagára, tartalmára, mibenlétére, mint ahogy azt mi addig tanultuk. Ez csak egy mozzanat volt a vele való kapcsolatomban, de ez kísért egész életemen át. Mint ahogy például Hadrovits Lászlóról is csak a legszebbeket, legjobbakat tudom mondani, ő a horvát reneszánsz költészetet mutatta be nekünk. Azután a magyar nyelvészek közül Zsirai Miklós például, aki a finnugor rokonságunk kutatásában volt nagy tudós, azután Pais Dezső, Bárczi Géza stb. Tehát, mondom, sok jeles emberrel, tanárral találkoztam életemben, és örülök annak, hogy az ő szellemiségükből valami megmaradt bennem, amit érdemes tovább ápolni.

– *Személyes emlékem egyetemi hallgató koromból: a diákok körében az a fáma járta, hogy Tanár Úrnál – ahogy mi mondtuk – „kunszt” megbukni . . . Viszont éppen emiatt azután szégyelltünk készületlenül kimenni a vizsgára, úgy-hogy végül tényleg nem is bukkott meg senki. Milyen volt a módszere, a viszonyulása a hallgatókhoz?*

– Ez nem módszer kérdése. Én szentül meg voltam és meg vagyok ma is győződve róla, hogy én azért lettem tanár, és azért tettem oda arra a munkahelyre, amit betöltöttem, hogy megtanítsam a hallgatót valamire. És ha az a hallgató azt a valamit nem jól fogta fel, félreértette, vagy éppen nem jegyezte meg, akkor is önmagamat hibáztattam, mert úgy véltem, biztos énbennem van a hiba, hogy a kérdést nem világítottam meg kellőképpen, nem érthetően vagy érdektelenül adtam elő – egyszerűen mindig magamban kerestem a hibát. Ezért, amikor a hallgatóm nem tudta a választ, akkor önmagamat vádoltam, és hát voltam annyira önző, hogy önmagamat nem buktattam meg!

– *Sokat készült egy-egy órára?*

– Mindig! Annak idején, amikor 45 szeptemberének elején (a dátumra most már nem emlékszem) betoppantam a zentai gimnáziumba mint újdonsült kinevezett tanár, azt mondta az igazgatóm (aki egyébként francia nyelvtanárom is volt valamikor, azt hiszem, 30–31-ben a zentai gimnáziumban): „Emlékszem magára még mint diákomra; bizony megtörtént, hogy maga a francia subjunctif-alakokat nem tudta olyan pontosan reprodukálni, mint ahogy azt én megkívántam volna!” Én akkor nagy szégyenkezések között bevallottam, hogy valóban megtörtént, de azóta már korrigáltam a hibámat. Mire az igazgatóm azt mondja: „Vegye tudomásul, hogy máától kezdve maga nem diákként, hanem tanárként jön ebbe az intézetbe, és nem történhet meg, hogy készületlenül jön!” Nos, ezt a tanácsot – nem azért, mert az igazgató mondta, hanem azért, mert a természetemben is benne van –, igyekeztem végig magamévá tenni és követni egész pályafutásom alatt.

– *Melyik volt a legnehezebb feladat, a „legrázósabb” periódus?*

– Úgy gondolom, hogy az egész negyven esztendőm, szolgálati időm tele volt ilyen „rázós” mozzanatokkal. Azért, mert mindig valami újat kellett kezdeni, mindig valamit elindítani, megszervezni, és alighogy az úgy-amennyire a talpára állt, akkor rögtön már másik feladatba fogni és mást végezni. Bizony, én magam sem tudom, hogy melyik lenne az . . . Lehet, hogy éppen ez, amiről az előbb szóltunk, az egyetemi oktatás minőségi fejlesztése, a hungarológiai kutatások megszervezése – ezek voltak azok a mozzanatok, amelyek tényleg igen sok munkát megkívántak az embertől, de hát mégiscsak volt valami eredménye, s annak csak örülhetünk. Ne azt nézzük, milyen nehéz volt, hanem hogy volt-e értelme.

– *Tudósként van-e valamilyen adóssága önmagával szemben? Mert hiszen a köznek éppen eleget tett. Van-e valamilyen megvalósulatlan álma, terve?*

– Azok a tervek, amelyekbe belefogtam és belekezdtem, és részben megvalósítottam, azok mind ide tartoznak. Voltaképpen csak meg nem valósult terveim vannak! Mert ahogy befejezek valamilyen munkát, akkor látom: ezt bizony sokkal alaposabban, mélyebben, célszerűbben kellett volna csinálnom, hogy munkám jobb, sikeresebb, tartalmasabb legyen. Az ember úgy van – nem is tudom már, melyik magyar író mondta –, hogy az ember megírja a könyvét, utána szégyelli, ugye . . . Karinthy mondta, persze! Azt, hogy miért nem jobban írta meg . . .

– *A pedagógus – úgy mondják – a tanítványokban él tovább . . .*

– Éppen az utóbbi időben volt alkalmam ezen a kérdésen eltöprengeni, tudniillik mind több meghívót kapok ötvenéves érettségi találkozókra, ahol osztályfőnök, tanár, netán igazgató voltam, és hát ilyenkor az ember mindig szembesül kissé önmagával is, amikor egykori, ötven évvel ezelőtt látott arcok

ötlenek fel előtte, amikor ilyen emlékeket idézünk meg; valóban így van, hogy a tanítványokban él . . . Sajnos, a probléma ott merül fel, hogy a pedagógus nemegyszer túléli a tanítványát. Nemrégem volt alkalmam a *Híd*-ban búcsúztatni egy-két egykori nagyon kedves tanítványomat, majd ezeket is besorolom ebbe az új könyvembe. Ilyenkor érzi az ember a legtehetetlenebbnek magát, amikor a tanítványaitól kell hogy elbúcsúzzon . . . Köztük igen sok kiváló ember, akadémikus, tudományos kutató, jeles közgazdász, matematikus stb. volt és van, akik európai rangú emberek lettek, Hollandiában, Németországban a maguk tudományterületén. Az ember, a pedagógus csak sajnálhatja, hogy többé nem lesz alkalma részt venni ilyen tehetségek képzésében és továbbfejlesztésében . . .

Az Újvidéki Televízió Faggató című félórás portréműsorában hangzott el két folytatásban 2001. május 22-én és 29-én, valamint az ismételtsben 23-án és 30-án. A szerkesztő-riporter KARTAG Nándor volt.